

ورزش و هویت جمعی؛ مطالعه موردی شهر کرج^۱

* ابوذر رفیعی قهساره

E-mail: rafiei_aboozar@yahoo.com

** مهدی محمدی عزیزآبادی

E-mail: azizabadi026@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۳/۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۸/۴

چکیده

ورزش حرفه‌ای به دلیل مخاطبان پرشمار، واکنش‌های گوناگونی را برمی‌انگیزد و دامنه‌ی تأثیر آن بر لایه‌های اجتماع، دامنگیر است. بر این اساس سؤال اصلی نوشتار این است که چگونه ورزش و ورزشکاران می‌توانند بر هویت جمعی مردم یک کشور یا شهر نقش و تأثیر داشته باشند؟ روش تحقیق، مصاحبه با گروه‌های کانونی (بحث متمرکز) است. مصاحبه‌ها در هفت گروه صورت گرفت و نمونه آماری این پژوهش هم بدین‌گونه بود که در هر گروه ۶ نفر براساس متغیرهای سن، جنسیت و آشنایی به ورزش‌های سنتی و مدرن به‌صورت هدفمند و غیرتصادفی انتخاب شدند. یعنی جمعاً ۴۲ نفر (۲۴ نفر مرد و ۱۸ نفر زن) مصاحبه شدند. سپس برای تفسیر جملات کلیدی تلخیص شده از مصاحبه‌ها، ابتدا از کدگذاری باز و سپس از کدگذاری محوری و گزینشی استفاده شد. نتایج مقاله نشان داد که ورزش از جمله عوامل تأثیرگذار بر هویت جمعی است؛ به طوری‌که موفقیت در ورزش قهرمانی (سطوح داخلی و بین‌المللی) می‌تواند باعث تقویت هویت جمعی (شهری و ملی) در شهروندان کرج شود.

کلید واژه‌ها: ورزش، هویت ملی، هویت شهری، وفاق اجتماعی، شهر کرج.

۱. مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد با عنوان «بررسی نقش ورزش در تقویت هویت ملی؛ مطالعه موردی:

شهر کرج» از دانشگاه یاسوج در سال ۱۳۹۴ می‌باشد.

* استادیار و عضو هیأت علمی گروه علوم سیاسی دانشگاه یاسوج

** دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد علوم سیاسی دانشگاه یاسوج، نویسنده‌ی مسوول

مقدمه و طرح مسأله

هویت و عناصر آن در زندگی انسان موجب آرامش و اعتماد به نفس و میل به تلاشی مستمر همراه با احساس امنیت می‌شود. برخورداری از هویتی منسجم سبب می‌شود فرد نسبت به وقایع و حوادث اطراف خود موضع واحدی را با معیارهایی واحد، اتخاذ کند. در مفهوم هویت شهری و عناصر سازنده آن می‌توان به موضوعاتی همچون «زمان، مکان، موقعیت، اعتقادات، آداب و رسوم، زبان مشترک، گویش‌ها و پوشش‌های محلی» اشاره کرد (نوفل و دیگران، ۱۳۸۸: ۵۸). از آنجایی که «هویت» مجموعه‌ای از صفات و مشخصاتی است که باعث «تشخص» یک فرد یا اجتماع از افراد و جوامع دیگر می‌شود؛ شهر نیز به تبعیت از این معیار، شخصیت یافته و مستقل می‌شود. هویت در شهر به واسطه‌ی ایجاد و تداعی «خاطرات عمومی» در شهروندان، تعلق خاطر و وابستگی نیز به دنبال دارد و از این‌روی شهرنشینان را به سوی «شهروند شدن» هدایت می‌کند. با این توضیح فقدان هویت شهری، زمینه‌ساز نداشتن احساس تعلق و وابستگی به شهر و بی‌توجهی به مسائل و مشکلات و مشارکت نکردن در امور شهر می‌شود. اما هویت ملی به معنای احساس تعلق و وفاداری به عناصر و نمادهای مشترک در اجتماع ملی است. مهم‌ترین عناصر و نمادهای ملی که سبب شناسایی و تمایز می‌شوند، عبارتند از: «سرزمین، دین و آیین، آداب و مناسک، تاریخ، زبان و ادبیات، مردم و دولت». در درون یک اجتماع ملی میزان تعلق و وفاداری اعضاء به هر یک از عناصر و نمادهای پیشگفته، شدت احساس هویت ملی آنها را مشخص می‌کند. با این گفته‌ها، می‌توان هویت جمعی را به‌عنوان بخشی از برداشت فرد از خود که نتیجه‌ی دانش و آگاهی‌اش از عضویت در یک گروه اجتماعی همراه با اهمیت ارزشی و احساسی مرتبط با آن گروه است، تعریف کرد. برخی از این هویت‌های جمعی (مثل ملی و شهری) نیازمند بازتولید مستمرند تا به ما یادآوری کنند که بخشی از یک گروه خاص هستیم (هیر، ۲۰۱۳: ۴۵۳). به طوری که تقویت هویت ملی یکی از مهم‌ترین عوامل حیات دولت‌ها است که به واسطه آن همبستگی و همگرایی هر ملتی تکوین یافته و بقا و تداوم آن در طول زمان میسر می‌شود. بر همین اساس شناخت متغیرهای موثر بر آنها بسیار حائز اهمیت است.

بحث هویت، یا تلاش برای پاسخ‌گویی به پرسش «من کیستم؟»، موضوع تازه‌ای به شمار نمی‌رود. یک پدر و مادر وظیفه‌شناس، یک دوست خوب و یک دانشجوی

توانمند برخی از خودهای ممکن، و یا هویت‌های فردی هستند که ممکن است در زندگی، رشد کنند و یا طرد شوند. حال به این نقش‌ها، عنوان «طرفدار» یک تیم ورزشی را نیز اضافه کنید. این‌که فردی تنها با پوشیدن یک پیراهن، پیام هویت‌خواهانه‌ای به دیگران ارسال می‌کند و به سؤال «من کیستم؟» پاسخ می‌دهد، نشان‌دهنده‌ی قدرت هویت‌بخش ورزش در فرآیند اجتماعی شدن است (شجاع، ۱۳۹۲: ۷۳). به همین ترتیب در ورای ظاهر مسابقات ورزشی، ابعاد دیگری نهفته است که جذابیت آنها را دوچندان می‌کند. وقتی ورزشی از سطح ملی فراتر می‌رود و در سطوح منطقه‌ای و جهانی مطرح می‌شود، ابعاد و تأثیرهای آن بر مردم نیز به شدت گسترش می‌یابد. بازی‌های المپیک و رقابت‌های مهم جام جهانی، از جمله رویدادهای کوتاه‌مدت ورزشی هستند که پیامدهای بلندمدتی برای شهروندان کشورهای حاضر در این رویدادها به دنبال دارند. به طوری‌که توانایی ورزش در بسیج عمومی و تهییج احساسات و غیره جذابیت‌هایی ویژه‌اند که حکومت‌ها را در توجه به ورزش ناگزیر ساخته است (فاضلی، ۱۳۹۱: ۱۵۵). چون ساختار ورزش ایران از نوع متمرکز است، حکومت مرکزی نقش تعیین‌کننده‌ای در اداره‌ی ورزش و این امر دارد (گودرزی و دیگران، ۱۳۹۱: ۷۵). با این تفصیل پژوهش حاضر به دنبال این است که نشان دهد سرمایه‌گذاری و توجه به ورزش و ورزشکاران امر معقولی است که باید دولت‌ها بدان مبادرت ورزند؛ چرا که ورزش قهرمانی می‌تواند فرصت و ابزار مؤثر و مناسبی برای خلق وجدان جمعی، حس واحد بودن و تقویت هویت جمعی باشد.

۱- پرسش‌های پژوهش

۱-۱- سؤال اصلی

چگونه ورزش و ورزشکاران می‌توانند بر هویت جمعی مردم یک کشور یا شهر و در اینجا شهر کرج تأثیر داشته باشند؟

۲-۱- سؤالات فرعی

۱- آیا ورزش باعث تقویت هویت ملی و شهری ساکنان شهر کرج شده است یا باعث تضعیف آن؟

۲- دولت چگونه می‌تواند از ورزش به‌عنوان عاملی برای تقویت هویت جمعی در شهر کرج استفاده کند؟

۲- فرضیه‌های پژوهش

۱-۲- فرضیه اصلی

ورزش با بستر و وضعیت، نتایج و پیامدها، راهبردهای مدیران ملی و نقش خود از جمله عوامل تأثیرگذار بر هویت جمعی در شهر کرج بوده است.

۲-۲- فرضیه‌های فرعی

۱- ورزش هم می‌تواند باعث تقویت هویت جمعی در شهر کرج و هم در برخی شرایط باعث تضعیف آن شود.

۲- دولت می‌تواند با برنامه‌ریزی‌های مناسب از ورزش به‌عنوان ابزاری برای ایجاد و تقویت هویت جمعی استفاده کند.

۳- پیشینه پژوهش

هاشمی و جوادی‌یگانه (۱۳۸۶) در تحقیقی با موضوع «فوتبال و هویت ملی»، فوتبال را به‌عنوان یکی از عناصر سازنده هویت ملی در عصر حاضر مورد توجه قرار می‌دهند. و نتیجه می‌گیرند که فوتبال نه فقط ورزشی جذاب، بلکه کالایی فرهنگی است که مصرفی گسترده و آثاری ماندگار در عرصه تعلقات اجتماعی به دنبال دارد. هم‌چنین در سطوح فراملی نیز تأثیرات هویتی فوتبال قابل مشاهده است.

فاضلی (۱۳۹۱) در مقاله خود با عنوان «ورزش و سیاست هویت» نتیجه می‌گیرد که دولت جمهوری اسلامی ایران نیز در مواردی از ظرفیت فوتبال ملی برای تقویت همگرایی و هویت ملی بهره گرفته است. هم‌چنین ورزش به‌ویژه فوتبال می‌تواند مجرای برای گره زدن علایق مردم باشد که در نهایت همبستگی ملی را رقم می‌زند و هم می‌تواند بستری برای ابراز وجود هویت‌های سیاسی دیگر باشد.

دوستی و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «سیاست‌مداران در ورزش ایران» به بررسی عوامل ورود سیاست‌مداران به عرصه ورزش ایران پرداخته‌اند و یکی از علل‌های ورود را این‌گونه ذکر می‌کنند: ساخت هویت ملی و تشویق ملی‌گرایی ورزشی.

آرنود (۱۹۹۹) در تحقیقی با عنوان «تأثیر فوتبال در شکل دادن به هویت‌های شهری» به بررسی تیم‌های فوتبال شهرهایی چون بیرمنگام و لیون پرداخته، و نتیجه گرفته که فوتبال می‌تواند نقش مهمی در شکل دادن به هویت‌های شهرهای کوچکی چون بیرمنگام و لیون داشته باشد.

سahین و همکاران (۲۰۱۰) در تحقیقی با عنوان «ورزش و تعامل ملی‌گرایی: جایگاه ورزش و اهمیت ایجاد هویت ملی؛ مطالعه موردی: استانبول و آنکارا» نتیجه می‌گیرند که ورزش نقش‌های گوناگونی در ملی‌گرایی بازی می‌کند از جمله: ایجاد هویت ملی و رقابت ملی، تقویت ملی‌گرایی آمیخته با سیاست، ایجاد طبقات اجتماعی، تقویت میهن‌پرستی به وسیله تعریف مفاهیم ورزش ملی، شناساندن ملیت در عرصه بین‌المللی و ایجاد آگاهی‌های ملی است.

۴- چارچوب نظری: تئوری کارکردگرایی

اساس این نظریه بسیار ساده می‌نماید: هر کلی مرکب از اجزائی است که به نحو خاصی با هم ترکیب شده‌اند و حتی اگر هر دو بخش یعنی اجزاء و کل دچار تغییر و دگرگونی شوند باز هم به ثبات کل کمک می‌کنند. از نظر کارکردگرایی جامعه مجموعه‌ی سازمان‌یافته‌ای از بخش‌های متقابلاً وابسته‌ای است که به وسیله‌ی ارزش‌ها و فرآیندهایی که سبب وفاق می‌شوند، تشکیل می‌شود.

کارکردگرها در بررسی هر پدیده اجتماعی از جمله ورزش به نقش آن در ثبات جامعه توجه دارند. بر این اساس جامعه‌شناسان کارکردگرا بر نقش ورزش در تقویت هویت جمعی و ملت‌سازی بسیار تأکید می‌ورزند (کواکلی، ۱۹۹۸: ۳۲). به طور کلی به‌زعم جامعه‌شناسان دیدگاه کارکردگرایی، نهاد ورزش در درون ساخت و نظام اجتماعی کارکردهایی به شرح زیر دارد:

- ۱- جامعه‌پذیری و هم‌نوایی؛
- ۲- کسب مهارت‌های اجتماعی؛
- ۳- شکل‌گیری و تقویت هویت فردی و جمعی؛
- ۴- ترویج وفاداری ملی، حس وطن‌دوستی، میهن‌پرستی و احساس تعلق؛
- ۵- کنترل اجتماعی؛
- ۶- رهایی از تنش‌ها و کاهش تضادها؛
- ۷- افزایش ارتباطات اجتماعی و اتحاد آنها در زمینه‌های مختلف؛
- ۸- کمک به حفظ الگوها (اهمیت به قوانین و مقررات بازی)؛
- ۹- همبستگی و هم‌دلی؛
- ۱۰- تعمیم حمایت‌های اقتصادی و سیاسی؛
- ۱۱- آموزش هنجارها و ارزش‌های مورد قبول جامعه؛

- ۱۲- هدف‌یابی (قاسمی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۱۰)؛ (انورالخولی، ۱۳۸۳: ۶۱).
- هم‌چنین مطالعات کارکردگرایان در حوزه‌ی جامعه‌شناسی ورزش را می‌توان به چهار بخش تقسیم کرد:
- ۱- رابطه میان مشارکت ورزشی و جامعه‌پذیری: یادگیری ارزش‌ها و قواعد و هنجارهای جامعه که در طول دوران رشد فرد انجام می‌پذیرد، ارتباط مستقیمی با تجربیات فردی و اجتماعی دارد. مشارکت ورزشی شیوه مناسب نظم و ثبات اجتماعی را در شخصیت فرد درونی کرده، و وی را مطابق هنجارهای جامعه می‌سازد.
 - ۲- رابطه میان ورزش و وحدت گروهی: مشارکت ورزشی می‌تواند یکپارچگی در گروه‌ها، تشکل‌ها و جوامع را امکان‌پذیر سازد. مطالعاتی از این نوع می‌تواند به بررسی نقش ورزش در ایجاد هویت، وحدت و همدلی و یکپارچگی میان مردم و گروه‌ها در کلیه سطوح ملی و بین‌المللی بپردازد.
 - ۳- رابطه میان ورزش و انگیزه پیشرفت: کسب انگیزش و تأثیر ورزش در آن و اهمیت کار و تلاش بی‌وقفه جهت نیل به پیروزی در این دسته مطالعات قابل بررسی است.
 - ۴- رابطه میان ورزش و توانایی‌های مورد نیاز برای دفاع از تهدیدات خارجی: ورزش می‌تواند به رزم‌آوری سنتی و کهن پرداخته، روحیه وطن‌خواهی و حمایت از کشور را در برابر حملات بیگانگان تضمین کند (قدیمی، ۱۳۹۳: ۶۳).
- کارکردگرایان با توجه به ارتباط متقابل ورزش به‌عنوان یک نهاد اجتماعی با سایر نهادهای اجتماعی مانند خانواده، نهادهای اقتصادی و سیاسی و حتی رسانه‌های گروهی سعی در تحلیل ابعاد اجتماعی ورزش در سطوح مختلف دارند. در این دیدگاه ورزش نیز به‌عنوان یکی از عناصر سیستم اجتماعی در ارتباط با سایر عناصر در نظر گرفته می‌شود. در کل، دیدگاه جامعه‌شناختی کارکردگرایی نیز معتقد است که ورزش با تخلیه هیجان‌ها و تنش‌ها و انرژی پرخاش‌گری افراد و تأکید بر ارزش‌های مثبت اجتماعی در جامعه‌پذیری سیاسی نقش دارد و باعث تقویت وحدت ملی و ثبات و تعادل اجتماعی می‌شود. این دیدگاه بر این اعتقاد است که زمانی ثبات و تعادل اجتماعی حفظ می‌شود که ارزش‌ها و محیط با هم سازگار باشند و آن هم در صورتی است که ارزش‌های جامعه از طریق یک روند با کفایت جامعه‌پذیری به خوبی به نسل‌های جدید منتقل شود. ورزش تنها یک ماجرای ساده نیست، بلکه یک متن چند لایه است که در شکل دادن هویتی جامعه نقش دارد (ملکوتیان، ۱۳۸۸: ۳۰۳). به این ترتیب در پژوهش حاضر سعی شده که از تئوری کارکردگرایی برای انسجام در پژوهش و هدایت‌گر تحلیل

استفاده شود. در واقع می‌توان گفت نظریه ما را به مشاهداتی حساس می‌سازد که در غیر این صورت ممکن بود از آنها غفلت کنیم. با این تفاسیر نظریه کارکردگرایی با توجه‌ای که به رابطه‌ی ورزش و هویت جمعی، جامعه‌پذیری، حس وفاداری ملی، تعلق اجتماعی و غیره دارد، می‌تواند به‌عنوان چارچوب نظری مورد نیاز تحقیق مورد توجه قرار گیرد.

۵- روش‌شناسی

این پژوهش از نوع تحقیقات کیفی است و برای پاسخ دادن به پرسش‌های پژوهش، از شیوه‌ی مصاحبه گروه‌های کانونی استفاده شده است. گروه‌های کانونی با یک جلسه حل مشکل یا تصمیم‌گیری متفاوت بوده و گروه کوچکی است متشکل از شش تا ده نفر که در مورد یک موضوع خاص و با نظارت یک مصاحبه‌کننده با تجربه وارد بحث شده و نظرات خود را ارائه می‌کنند و معمولاً دیدگاه‌ها برای تحلیل مناسب ضبط می‌شوند (نوروزی، ۱۳۸۸: ۲۰).

۵-۱- نحوه انتخاب نمونه

انتخاب شرکت‌کنندگان گروه‌های کانونی، بیشتر بر نمونه‌گیری هدف‌دار تکیه دارد. پژوهش‌گر شرکت‌کنندگان را بر پایه طرح پژوهش و توانایی همکاری آنان با آن انتخاب می‌کند. بر این اساس در این پژوهش نمونه‌گیری به‌صورت هدف‌دار و غیرتصادفی بود. یعنی افرادی انتخاب شدند که تمامی متغیرهای مورد نظر (سن، جنسیت و آشنایی به ورزش‌های سنتی و مدرن) را داشتند.

۵-۲- تعداد و سن مصاحبه‌شوندگان

بدین ترتیب، نمونه شامل هفت گروه شش نفره با معیارهای مشخص بود که روی هم رفته شامل ۴۲ نفر از شرکت‌کنندگان کرجی می‌شد. به کمک این روش، تلاش شد تا به‌رغم نمونه کم، بیشترین تفاوت ممکن و تنوع نظر در مصاحبه‌ها آشکار شود و در نهایت نظر ۴۲ نفر مورد تحلیل کیفی قرار گرفت. هم‌چنین سن شرکت‌کنندگان در این پژوهش را بین ۱۸ تا ۳۵ در نظر گرفتیم. این در حالی است که این سنین به دلیل ایجاد انسجام در پژوهش انتخاب شدند تا فقط روی قشر جوان، آن هم به علت نگاه این گروه سنی به ورزش‌های مدرن باشد. گفتنی است که افراد میانسال و بالاتر نگاه متفاوتی به ورزش‌های مدرن دارند و علاقه‌شان بیشتر به ورزش‌های سنتی است، از سویی به دلیل جهانی شدن ارتباطات و ورزش، دنبال کردن ورزش‌ها از سوی قشر جوان بیشتر است.

۵-۳- فرایند تجزیه و تحلیل اطلاعات

فرایند تحلیل داده‌ها در سه مرحله صورت می‌گیرد: کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی. در این مراحل که به صورت پیوسته دنبال می‌شوند، مصاحبه‌های انجام شده به صورت جمله به جمله تحلیل و کدگذاری شدند. در ابتدا و در قالب مرحله‌ی کدگذاری باز، به هر مفهوم موجود در مصاحبه یک برچسب الصاق شد، و براساس ویژگی‌ها و ابعاد هر مفهوم، تعداد زیادی کدهای باز و خام پدیدار شدند. در ادامه و در مرحله‌ی کدگذاری محوری، هر تعداد از کدهایی که به لحاظ مفهوم و خصایص مرتبط بودند، گردآوری و به محوریت یک مقوله، سازماندهی شدند. بدین ترتیب پس از فرایند خرد کردن مصاحبه‌ها به کدها و زیرمقوله‌ها در کدگذاری باز، در مرحله (کدگذاری محوری) به مرتب کردن و دسته‌بندی آنها حول محور موضوعات اصلی پرداخته شد. کدگذاری گزینشی هم براساس عوامل مشخص (سیاسی / مدیریتی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی) بررسی شدند و تمام داده‌ها برای بهتر مشخص شدن عوامل مرتبط در کدگذاری گزینشی از طریق آمار توصیفی تجزیه و تحلیل شدند. به این ترتیب نمونه‌گیری و گردآوری اطلاعات آن قدر ادامه می‌یابد تا به حالت «اشباع نظری» برسد و از آن به بعد نظرات تکراری شود. این حالت در این پژوهش در گروه هفتم مشاهده شد. پس از این غنای اطلاعات سنجیده می‌شود تا بتوان مطمئن شد که پاسخ‌ها رضایت‌بخش بوده است، ناسازگاری اطلاعاتی وجود ندارد و نیازی به مصاحبه بیشتر نیست. در این وضعیتی می‌توان گزارش نهایی را نوشت.

جدول ۱: جزئیات اجرایی هفت گروه کانونی

(سن مصاحبه‌شونده‌ها)	(تعداد شرکت‌کنندگان)		(تاریخ برگزاری)
	مرد	زن	
۱۸-۳۵	۶		۹۴/۴/۱۲
۱۸-۳۵		۶	۹۴/۴/۲۶
۱۸-۳۵	۶		۹۴/۵/۰۸
۱۸-۳۵		۶	۹۴/۵/۱۹
۱۸-۳۵	۶		۹۴/۶/۰۳
۱۸-۳۵		۶	۹۴/۶/۱۶
۱۸-۳۵	۶		۹۴/۶/۲۹

* در ضمن تمامی شرکت‌کنندگان بر اساس انتخاب هدفمند، با ورزش‌های سنتی و مدرن آشنایی دارند.

۶- یافته‌ها براساس تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از نظرها و تعامل نظرهای مصاحبه‌شوندگان

جدول ۲: یک نمونه کدگذاری باز در ارتباط با یکی از جملات تلخیص شده

Q4 (مصاحبه شونده در G1)	
- سرمایه‌گذاری اکثر دولت‌ها در ورزش	- دولت‌ها در رشته‌های ورزشی سرمایه‌گذاری زیادی
- رسیدن به پرستیژ و منزلت بین‌المللی	- می‌کنند تا با قهرمانی باعث معروف شدن کشور خود
- مشروعیت بخشیدن به حکومت	- شده، با این کار می‌خواهند بگویند که ما پیشرفت زیادی
- نشان دادن توسعه اقتصادی و انسانی جامعه	- در همه زمینه‌ها داشته‌ایم.

داده‌های کیفی پس از دو مرحله‌ی تلخیص، به دو صورت محوری کدگذاری شدند. جدول‌های زیر عبارت‌های دسته‌بندی شده براساس کدگذاری محوری را به تفکیک نشان می‌دهند:

جدول ۳: عبارت‌های دسته‌بندی شده براساس کدگذاری محور بسترها و وضعیت

بسترها و وضعیت موجود در ورزش	
- پول‌ساز	- تحت تأثیر سبک زندگی مدرن
- مناسب برای سوءاستفاده	- دولتی
- پرمخاطب	- سیاسی شدن برخی مسابقات
- جذاب برای مردم و رسانه‌ها	- مناسب برای رشد هنجارها
- به نوعی بازتاب جامعه	- برخی ورزشکاران جزئی از هویت جمعی
- سرگرم کننده	- ملت‌پسند (پرحادثه و پرحاشیه)
- واردکننده فشار بر مسوولان	- تأثیرپذیر و اثرگذار بر جامعه
- شهرت‌آفرین	- مناسب برای تخلیه هیجان
- به‌عنوان عرصه‌ای برای تبلیغات حکومت	- کاهش حقارت و ایجاد جلال و شخصیت
- سرمایه‌گذاری گسترده مادی و تبلیغاتی	- آگاهی ملی
- وابستگی ورزش به دولت	- پارتی‌بازی
- عدم حضور زنان در ورزشگاه‌ها	- زورخانه‌ای و چوگان ورزش‌های ملی
- توسعه‌نیافتگی برخی ورزش‌ها	- نمادی برای بیان عقاید
- فرهنگ ایرانی و اسلامی در ورزش	- میانجی مؤثر برای بیان احساس‌های ملی
- امکانات مناسب	- ورزش به مثابه یک امر سیاسی
- ترویج ایده‌آل‌گرایی کاذب	- تجاری شدن برخی ورزش‌ها

- استعدادیابی ضعیف	- خود، دیگری و دیگری نزدیک
- میدان رقابت بر کسب قدرت	- تعلقات و تعصبات شدید
- خصوصی سازی	- وضعیت اقتصادی فدراسیون‌های ورزشی

در ادامه، داده‌های حاصل از کدگذاری محوری، براساس کدگذاری گزینشی مرتب شد و فراوانی کدها محاسبه شد. بر این اساس که هر یک از مقوله‌ها در ذیل کدام عوامل گزینشی قرار می‌گیرد بررسی و درصد آن مشخص شده است. کدگذاری گزینشی عبارت‌ها براساس مثبت یا منفی بودن بسترها و شرایط موجود در ورزش؛ از نظر مصاحبه شونده‌گان، ۴۱ درصد بسترها و شرایط، منفی و ۳۸ درصد آن مثبت و ۲۱ درصد هم خنثی ارزیابی می‌شود.

جدول ۴: عبارت‌ها دسته‌بندی شده براساس کدگذاری محور علل

چگونگی تأثیر و نقش پدیده ورزش بر هویت جمعی	
- خودنمایی فرهنگ‌های ملی و محلی	- یک سازه ذهنی و حس مشترک
- بالا رفتن ارزش‌های جامعه	- ورزش ابزار تبلیغاتی
- ورزش ملی یک کشور	- افزایش مشارکت سیاسی
- توان ساخت الگوهای اجتماعی	- ورزش فوتبال یک پدیده فراگیر اجتماعی
- افزایش تحریک‌پذیری تماشاگران	- نشان‌دهنده همکاری در ورزش‌های تیمی
- جستجوی هویتی متفاوت برای جوانان	- فرصتی ایده‌آل برای ایجاد ناسیونالیسم
- محبوبیت و شهرت تیم‌های ورزشی ملی	- نمادسازی و انسجام آفرینی
- ستارگان ورزشی شناخته شده جهانی	- تأثیر گسترده بر روابط گروه‌ها
- تبلیغات و گزینش رسانه‌های ورزشی	- در اولویت بودن جذب مخاطب برای رسانه
- دیپلماسی ورزشی	- میهن‌دوستی و دفاع از نظام
- رقابت و برد ورزشی دشمنان سیاسی	- داوری در مورد کارآمدی سیاسی و مدیریتی
- فرآیند اجتماعی شدن	- شیوه بیان مستقل از زبان
- احساس یکی بودن و متحد بودن	- تعلقات و دلبستگی‌های مردم به وطن
- ابزاری مهم برای تصویرسازی ملی	- قهرمانان ورزش؛ نمادهای هویت‌بخش ملی
- نهادینه کردن ارزش‌ها و هنجارها	- افزایش حس تعلق جمعی
- وحدت و انسجام داخلی	- عقیده ملی و الگوهای رفتاری یک ملت
- در اولویت بودن برای رسانه	- جلوگیری از تفرقه و تضاد

- کارکرد آموزشی	- نمایش سمبل‌ها و نمادهای ملی
- تعامل و تداخل فرهنگی	- اوضاع مدیریت و میزان مسوولیت‌شناسی
- انتقال هنجارها و ارزش‌های مشترک	- تسریع و سهولت فرهنگ‌پذیری جمعی
- نشان دادن اخلاق و جوانمردی	- خلق فرصت‌های روابط اجتماعی
- برانگیخته شدن مشارکت افراد	- امکان مخالفت گروه‌ها با دولت
- جذب اقوام در جامعه ملی	- ارضای نیازها و تمایلات طبیعی جوانان
- امکان تبلیغات سیاسی از طریق ورزش	- رسانه‌های جمعی به‌عنوان واسطه‌ی انتشار
- خودنمایی فرهنگ ملی	- به‌عنوان نمایش احساسات یک جامعه
- نوعی قدرت نرم	- ورزش‌های ملی جزئی از هویت یک کشور

کدگذاری گزینشی علل براساس مؤلفه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی یافته‌ها نشان داد که نزدیک به ۶ درصد از علل و نقش ورزش بر هویت جمعی، اقتصادی، ۳۴ درصد سیاسی، ۱۸ درصد فرهنگی، ۴۲ درصد اجتماعی است. بر این اساس می‌توان شاهد تأثیر و نقش پدیده ورزش بر هویت جمعی بوده و هم‌چنین بیشترین تأثیر را در این زمینه علت‌های اجتماعی دارند.

جدول ۵: عبارات‌های دسته‌بندی شده براساس کدگذاری محور استراتژی

استراتژی‌های دولت‌ها و مدیران در ورود به ورزش در راستای تقویت هویت جمعی	
- برای کنترل امور	- احیاء ملی‌گرایی
- نفوذ در بین نوجوانان و جوانان	- ایجاد روحیه جوانمردی در جامعه
- کاهش تعارضات موجود	- هدایت افکار عمومی
- افزایش مشارکت سیاسی	- توضیح و تشریح مخالفت‌ها
- اصلاح فرهنگ نامناسب	- برای کسب شهرت
- یکپارچگی ملی	- تغییر نگرش مدیران
- بازنگری قوانین و نوشتن قوانین جدید	- انگیزه‌های انتخاباتی
- ابزاری مهم برای تصویرسازی ملی	- تقویت رسانه‌های ورزشی سازنده
- افزایش توان الگوسازی	- ترویج ایدئولوژی سیاسی
- افزایش شناخت و آگاهی‌های مردمی	- انجام آسیب‌شناسی عمیق
- ایجاد حس مشترک	- ارتباط ورزش و هویت‌های فراملی

- تمایز خود با سایر جوامع	- تقویت دستگاه‌های نظارتی
- پیاده‌سازی برنامه‌های بهبود سطح فرهنگ	- استفاده از قهرمانان ملی از هر منطقه
- یاد دادن قواعد زندگی اجتماعی	- سازگاری با جامعه و مرزبندی‌ها
- ایجاد شادی و نشاط	- نشان دادن کشوری صلح‌پذیر
- نشان دادن توسعه اقتصادی و انسانی	- حفظ آداب و رسوم دیرین
- تأثیرگذاری نرم و بلندمدت	- منزلت بین‌المللی
- از بین بردن شکاف بین دولت و ملت	- توزیع پرچم و نمادگرایی

کدگذاری گزینشی استراتژی‌ها براساس مؤلفه‌های اقتصادی، سیاسی / مدیریتی، فرهنگی و اجتماعی یافته‌ها نشان داد که ۱۳ درصد از استراتژی‌های دولت‌ها و مدیران در ورود به ورزش در راستای تقویت هویت جمعی، فرهنگی است، ۴۶ درصد مدیریتی، حمایتی و سیاسی، ۶ درصد اقتصادی و ۳۵ درصد اجتماعی است. همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود بیشترین تأثیر در استراتژی دولت‌ها در ورود به ورزش در راستای تقویت هویت جمعی، مدیریتی، حمایتی و سیاسی است، و سپس به ترتیب عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی دخیل هستند. در این رابطه فرضیه‌هایی ثابت می‌شود که دخالت بالایی از استراتژی دولت‌ها در ورود به ورزش در راستای ملت‌سازی اجتماعی را نشان می‌دهند، که این امر باعث تقویت هویت جمعی و همبستگی ملی می‌شود.

جدول ۶: عبارات‌های دسته‌بندی شده براساس کدگذاری محور پیامدها

پیامدهای تأثیر ورزش بر هویت جمعی	
- پیروزی انتزاعی یک ملت	- بیان احساس‌های ملی
- تقویت هویت شهری و محلی و ملی	- تقویت و نهادینه کردن تعلقات ملی
- کاهش فاصله دولت و ملت	- توسعه زیر ساخت‌ها
- تغییر جهت‌گیری‌های ارزشی	- شکل‌گیری نمادهای ملی
- غرور ملی	- ایجاد هویت فراملی
- همبستگی و همگرایی	- تضعیف هویت جمعی
- ملی‌گرایی	- بروز نمادهای نامناسب
- تعاون و همکاری	- مشروعیت بخشی به حکومت
- شادی و نشاط مردم	- دور شدن تمرکز مردم از مشکلات جامعه

- تقابل کینه‌ها و تضعیف همگرایی	- پیوند آشکار نگاه محلی و جهانی
- ایجاد فرهنگ کارناوالی	- پیوند نظام سیاسی با جوانان
- گره زدن گروه‌ها به متن جامعه	- تقویت روحیه و اتحاد ملی
- ایجاد تنش و حاشیه‌سازی	- معرفی فرهنگ ملی به جهان
- وسیله‌ای در خدمت قدرت‌های غالب	- افیون جدیدی برای توده‌ها
- جامعه‌پذیری و هم‌نوایی	- کاهش جرم و بزهکاری
- رسیدن به منافع کوتاه مدت	- رواج پرخاشگری و خشونت
- احساس سرافکنندگی و حقارت	- رهایی از تنش‌ها و کاهش تضادها
- کنترل اجتماعی	- تعامل و نعلق ملی
- تاخت و تاز احزاب سیاسی	- دشمنی‌های بلندمدت
- ناسیونالیسم افراطی	- نشاط و شادابی زودگذر از سختی‌های زندگی
- برانگیخته شدن حس وطن‌دوستی	- ترویج ارزش‌های فرهنگی

کادگذاری گزینشی پیامدها براساس مؤلفه‌های اقتصادی، سیاسی / مدیریتی، فرهنگی و اجتماعی یافته‌ها نشان داد که ۴ درصد از پیامدهای ورزش بر هویت جمعی، اقتصادی است، ۳۶ درصد مدیریتی، حمایتی و سیاسی، ۱۳ درصد فرهنگی و ۴۷ درصد اجتماعی ارزیابی می‌شود. بر این اساس می‌توان گفت که بیشترین پیامدهای ناشی از تقویت و تضعیف هویت جمعی توسط ورزش اجتماعی بوده، که این عامل نشان‌دهنده آن است که موفقیت و عدم موفقیت در ورزش‌های ملی و پرترفدار یک کشور یا حتی یک شهر می‌تواند تأثیر مثبت یا منفی بر روی مردم و شهروندان یک جامعه بگذارد. هم‌چنین عامل سیاسی و مدیریتی هم براساس یافته‌ها زیاد بوده و این امر نشان از آن دارد که مدیران اجرایی و ورزشی باید نگاه ویژه‌ای به ورزش‌های پرترفدار و پرمدال داشته باشند چون با موفقیت این نوع ورزش‌ها، به ملت‌سازی کمک شده و هویت جمعی تقویت می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

براساس نتایج تحلیل‌های به دست آمده از مصاحبه گروه‌ها می‌توان نتیجه‌گیری کرد که مسابقات ورزشی از ابزارهای بسیار جذاب و مورد اقبال جوانان و نوجوانان محسوب می‌شوند و آثار زیادی در بالندگی روحی و ارضای نیازها و تمایلات طبیعی آنان دارند.

ورزش از جمله پدیده‌های اجتماعی و سیاسی و بستر مناسبی برای شکل‌گیری هویت جمعی است. ورزش علاوه بر آن‌که جنبه تفریحی دارد، زمینه‌ساز شکل‌گیری شخصیت و الگودهی مناسب نیز هست. بر این مبناست که ورزش را نیز به‌عنوان عاملی قابل توجه در شکل‌گیری و تقویت هویت جمعی برشمرده‌اند. به همین دلیل دولت‌ها به شکل گسترده‌ای در ورزش‌های مردمی سرمایه‌گذاری می‌کنند، زیرا این ورزش‌ها نقش مهمی در توسعه و رشد فرایند ملت‌سازی ایفا می‌کنند. برخی دولت‌ها در سیاست‌های ملی خود فعالیت‌های مختلفی انجام می‌دهند تا از طریق ورزش شور و نشاط را افزایش داده و استحکام ملی را در بین مردم تقویت و هویت جمعی و ملی‌گرایی را عمق بخشند و بدین ترتیب به مردم احساس غرور ملی بدهند. بی‌شک این خود موجب تقویت سیاست‌ها و حکومت‌ها می‌شود. هم‌چنین در جامعه‌ای با تنوع فرهنگی، فرصت‌های بسیاری وجود دارد تا به مردم حس وجدان جمعی مشترک یک ملت واحد بودن را بدهد. ورزش یکی از این فرصت‌ها است. این پدیده تأثیر بسیار مثبتی نیز در شکل‌گیری و تقویت همبستگی دارد و دارای ظرفیت لازم برای رساندن پیام‌های مختلف دیگر، مانند توسعه صلح و دوستی، تعاون و همکاری است و از قابلیت نزدیک کردن کشورها به یکدیگر برخوردار است (التیامی‌نیا و عزیزآبادی، ۱۳۹۴: ۱۷۳).

هم‌چنین تیم‌های محلی و شهری با تأکید بر هویت‌های فروملی، می‌توانند زمینه را برای غیریت‌سازی‌های مختلف در درون یک جامعه فراهم آورند. پس باید مسؤولان به دنبال راه‌کارهای مناسب برای جلوگیری از این امر باشند. در ورزش، عشق به تیم محلی تبدیل به شهردوستی می‌شود. ورزش به واسطه‌ی کشش و رغبتی که ایجاد می‌کند، در تقویت و تحکیم هویت شهری در جامعه مؤثر است. تمامی آحاد یک شهر با هر نوع گرایش سیاسی، مذهبی و وابستگی‌های دیگر، در هنگام برگزاری مسابقات داخلی و خارجی، یک نقطه مشترک به نام «تیم شهرمان» می‌یابند و این امر عامل وفاق بخش‌های گسترده‌ای از مردم شهر شده و هویت جمعی را تقویت می‌کند. ورزش سازوکاری مفید و مؤثر برای نزدیک کردن خرده‌فرهنگ‌ها به یکدیگر در یک شهر و کشور است. جذب خرده‌فرهنگ‌ها در جامعه توسط فوتبال، والیبال، کشتی و غیره، یکی از کارکردهای هویت‌ساز ورزش است. از این‌رو با توجه به وجود تنوع فرهنگی، اجتماعی و غیره می‌توان با تقویت تیم‌های ورزشی و درخشش در سطح بین‌المللی باعث نزدیک شدن حس هویت در بعد ملی و شهری در بین افراد جامعه و حتی تقویت همبستگی از طریق ورزش در شهر کرج شد.

نتایج کلی

- ۱- ورزش بین‌المللی نه تنها یک میدان مهم برای ارائه هویت ملی است، بلکه هم‌چنین ورزش بین‌المللی یک گردهمایی را برای تماشای هویت ملی فراهم می‌آورد.
- ۲- اکثر آحاد جامعه با هر نوع گرایش سیاسی، مذهبی و وابستگی‌های دیگر، در هنگام برگزاری مسابقات ملی یک نقطه مشترک به نام تیم ملی می‌یابند و این امر باعث وفاق بخش‌های گسترده‌ای از مردم جامعه می‌شود.
- ۳- ورزش ضمن ایجاد احساس تعلق، هویت شهری را متبلور می‌کند و علاوه بر خلق فرصت‌های روابط اجتماعی، پیوندهای محکمی میان افراد شهر کرج ایجاد می‌کند.
- ۴- امروزه سیاست‌مداران به اهمیت و جایگاه ورزش‌های پرطرفدار و کنترل جامعه و اهداف‌شان پی برده‌اند و به آن به مثابه یک «امر سیاسی» نگاه می‌کنند.
- ۵- کارکردهای بین‌المللی ورزش به‌عنوان یک منبع قدرت نرم توجه دولت‌ها را به استفاده از آن برای کسب منزلت بین‌المللی و پیشبرد منافع ملی جلب کرده است.
- ۶- فستیوال‌های ورزشی عناصر نمادین و آیینی بسیار دارند. از میان آنها می‌توان بازی‌های المپیک و جام جهانی را مثال زد. این فستیوال‌ها به گسترش احساس هم‌نوایی ملی منجر می‌شوند.
- ۷- وقتی تیمی یا ورزشکاری از شهری به مقام قهرمانی در سطح داخلی می‌رسد هویت مردم آن شهر تقویت خواهد شد و یک افتخار و خاطره جمعی به وجود خواهد آورد، ولی اگر در سطح بین‌المللی این قهرمانی رخ دهد هم باعث تقویت هویت شهری و هم ملی آن شهروندان می‌شود.
- ۸- ورزش‌های گروهی و اجتماعی تأثیر بیشتری بر تقویت هویت جمعی دارند و در این میان تأثیر فوتبال بر افزایش هویت جمعی معنادارتر است.
- ۹- با ورزش می‌توان به مطالعه ارزش‌ها، هنجارهای فرهنگی و تعامل مؤثر نهاد اجتماعی ورزش با سایر نهادهای جامعه پرداخت و باعث برانگیخته شدن جامعه‌پذیری و هم‌نوایی شد.
- ۱۰- پیروزی تیم‌های ورزشی در میدان‌های جهانی باعث تقویت هویت جمعی می‌شود، به‌ویژه اگر این پیروزی بر یک دشمن قوی سیاسی و یا یک رقیب پرتوان ورزشی باشد.
- ۱۱- عملکرد صداوسیما و رسانه‌های ورزشی، که گاه تمام سعی خود را در تهییج احساسات مردم به کار می‌برند، به تشدید این هیجانات در راستای تقویت هویت جمعی در جامعه کمک می‌کند.

- ۱۲- ورزش ابزاری مهم برای تصویرسازی ملی است. ورزش یک گردهمایی بزرگ برای ساختن هویت جمعی است. هر چند که ورزش باعث هویت و ملت‌سازی می‌شود، گاهی اوقات اگر وحدت، غرور و هویت ملی از حد خود فراتر روند منجر به میهن پرستی کورکورانه و نظام‌گرایانه می‌شود.
- ۱۳- درباره‌ی دلایل دخالت حکومت‌ها و سیاست‌مداران در ورزش می‌توان دریافت که دلیل یا دلایل مشخصی برای همه کشورها وجود ندارد و بسته به نوع کشور، نوع حکومت و وضعیت اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جوامع نوع دلایل دخالت و ورود سیاست‌مداران و حکومت‌ها در ورزش برای ملت‌سازی متفاوت است.
- ۱۴- برخی از ورزش‌ها مثل ورزش زورخانه‌ای برای ایرانیان یا ورزش اسب‌دوانی برای شهر گنبد خودآگاه یا ناخودآگاه به بخشی از هویت ملی و شهری تبدیل شده است.
- ۱۵- ورزش‌های جمعی‌ای که در چارچوب قوانین مشخص رقابتی اتفاق می‌افتند، از اهمیت به‌سزایی برخوردار می‌شوند و در قالب همین ورزش‌ها، افراد از طریق دیگران که در اینجا همان تیم مقابل است، خود را شناخته، هویت یافته و همبستگی می‌یابند.
- ۱۶- برخی قهرمانان ورزشی؛ نمادهای هویت بخش ملی و شهری هستند.
- ۱۷- ورزش معمولاً میانجی مؤثر و منحصر به فردی برای بیان احساس‌های ملی ارائه می‌کند؛ دلیل این امر هم آن است که ورزش در موقعیت‌های خاص و کوتاه‌شکلی از نمادین را نشان می‌دهد که برای تمام ملت یک جامعه موضوعیت دارد.
- ۱۸- هرگاه بانوان ایران به مدالی در مسابقات بین‌المللی ورزشی دست یافته‌اند، با حجاب خود علاوه بر هویت ایرانی، هویت اسلامی را نیز در عرصه جهانی به نمایش می‌گذارند و باعث تقویت هویت ایرانی و اسلامی می‌شوند.
- ۱۹- صحنه‌هایی تأثیرگذار از نمایش سمبل‌ها و نمادهای ملی (مثل نقش یوزپلنگ بر روی پیراهن تیم فوتبال ایران) در جریان مسابقات قهرمانی جهان، شکل‌گیری غرور و هویت ملی را نمایان‌تر می‌سازد.
- ۲۰- ورزش برای اثبات‌کارایی و اقتدار یک نظام سیاسی یا عقیدتی و یا برای نشان دادن هویت یک نظام سیاسی و به رسمیت شناساندن آن در محافل بین‌المللی بهره‌برداری می‌شود.
- ۲۱- ورزش‌های پرطرفدار بالقوه اثری دوگانه دارد. به بیان دیگر، تأثیر مخرب آن بر هویت جمعی، گاه به اندازه تأثیر مثبت آن است.
- ۲۲- تیم‌ها و رویدادهای ورزشی بستری برای تجربه کردن تعلق و وابستگی به گروهی بزرگ‌تر (مثل ملت) را فراهم می‌کنند.

منابع

- التیامی نیا، رضا؛ محمدی عزیزآبادی، مهدی (۱۳۹۴)؛ «نقش تبعی و تسریع کننده‌ی ورزش در فراهم کردن شرایط صلح در بین دولت‌ها»، *فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی*، دوره ۷، ش ۲۲، صص ۱۴۹-۱۷۹.
- انورالخولی، امین (۱۳۸۳)؛ *ورزش و جامعه*، ترجمه حمیدرضا شیخی، تهران: سمت.
- شجاع، رضا (۱۳۹۲)؛ *رویکردها و نظریه‌های نوین جامعه‌شناسی فوتبال*، تهران: نقد افکار.
- فاضلی، حبیب‌الله (۱۳۹۱)؛ «ورزش و سیاست هویت»، *پژوهشنامه علوم سیاسی*، س ۷، ش ۲، صص ۱۵۱-۱۷۴.
- قاسمی، وحید؛ ذوالاکتاف، وحید؛ علی‌وند، علی‌نور (۱۳۸۸)؛ *وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال*، تهران: انتشارات جامعه‌شناسی.
- قدیمی، بهرام (۱۳۹۳)؛ *اصول و مکاتب جامعه‌شناسی ورزش*، تهران: جامعه‌شناسان.
- گودرزی، محمود؛ اسدی، حسن؛ خبیری، محمد؛ دوستی، مرتضی (۱۳۹۱)؛ *ورزش و سیاست*، ساری: موج قلم.
- ملکوتیان، مصطفی (۱۳۸۸)؛ «ورزش و سیاست»، *فصلنامه سیاست*، دوره ۳۹، ش ۲، صص ۳۰۱-۳۱۶.
- نوروژی‌جویانی، سعید (۱۳۸۸)؛ *بحث گروهی متمرکز: مبانی، فرآیند و تحلیل*، تهران: دانژه.
- نوفل، علیرضا؛ کلبادی، پارسین؛ پورجعفر، محمدرضا (۱۳۸۸)؛ «بررسی و ارزیابی شاخص‌های مؤثر در هویت شهری»، *دو فصلنامه آرمانشهر*، ش ۳، صص ۵۷-۶۹.
- هاشمی، سیدضیاء؛ جوادی‌یگانه، محمدرضا (۱۳۸۶)؛ «فوتبال و هویت ملی»، *فصلنامه مطالعات ملی*، س ۸، ش ۲، صص ۱۰۸-۱۲۴.
- Arnaud, Lionel (1999); *Politiques sportives et minorites ethniques*, Paris, L'Harmattan.
- Coakley, Jay (1998); *Sports in society: issues and controversies*, New York, McGraw-Hill Education.
- Dousti, M., Goodarzi, M., Asadi, H., Khabiri, M. (2012); "Politics in sport of Iran", *International Journal of Sport Studies*, Vol. 2, No. 3, PP 136-146.
- Heere, Bob (2013); "The Power of Sport to Unite a Nation: the Social Value of the 2010 FIFA World Cup in South Africa", *European Sport Management Quarterly*, Vol. 13, No. 4, PP 450-471.
- Sahin, MY; Yenel, F; Colakoglu, T (2010); "Sport and nationalism interaction: sports' place and importance creating national identity", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Vol. 7, No. 1, PP 1244-1263.

پښتونستان د علومو او مطالعاتو فریښی
پرتال جامع علوم انسانی